

השחוק והליצנות

ראשי פרקים

- א. מהות הליצנות
- ב. ארבעה אינם זוכים לאור שכינה
- ג. הליצנות כמפסידת הזהירות
- ד. הליצנות כמידת יסוד פלישתית
- ה. ההפרש בין הליצנות לשמחה
- ו. סכנת הליצנות בצבא
- ז. סיכום

א. מהות הליצנות

“אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים, ובדרך חסאים לא עמד ובמושב לצים לא ישב. כי אם בתורת ה' חפצו, ובתורתו יהגה יומם ולילה”¹. כך פותח דוד המלך את ספר תהילים.

כבר עמדו המפרשים על ההדרגה המצוינת בפסוק - בתחילה הלך, בהמשך עמד ולבסוף - ישב. ואם כן, העולה מההדרגה הזו הוא שהליצנות היא הגרועה בין הרעות המובאות בפסוק, וכמובן שיש לברר זאת, שהרי במבט ראשון הרשע והחוטא נראים לנו כדמויות רוחניות מקולקלות הרבה יותר מאשר הלך, אשר נתפס ע"פ רוב כדמות קלילה, חביבה ולא מזיקה.

אך כפי שציינו, דוד המלך קובע אחרת.

מה עניינה של הליצנות?

הליצן עניינו להטיל הבל וקלות דעת בכל דבר². אין שום נושא בעולם המחוסן מפני ההומור השנון שלו. מכל דבר אפשר לעשות צחוק. הכל אפשרי - אך לא הכרחי, הכל הבל. אמנם, הליצנות היא סופה של ההדרדרות ותהליך אשר האדם עובר.

¹ תהלים א'.

² מהר"ל נתיב הליצנות פרק ב'.

אייל ורז

בתחילה הוא הולך בדרך רשעים, יש כאן הליכה, התקדמות שכל מטרתה היא השלב הבא.

תכליתו של אדם המתחיל להלך בדרך הזו היא להגיע לחוסר מחויבות, חוסר אחריות וחוסר מאמץ רוחני - וזו ליצנות.

הרשע והחוטא, על כל הרע אשר בהם, הרי לפחות הם נוקטים עמדה. הם אמנם שליליים אך יש להם יחס כלפי עניינים רוחניים. מתוך היחס הזה אפשר לנהל איתם דו-שיח. היחס הזה שלהם מחייב אותם להתמודדות רוחנית. גם לרשעה יש אידאולוגיה מסוימת, ואם כוחות הטוב והצדק משכילים להתמודד עם הרשעה באופן הראוי, הרי יש תקווה להשיב גם את החטאים והרשעים. "יתמו חטאים מן הארץ - ורשעים עוד אינם"³.

אך הלץ - מנתק עצמו מכל יחס. הוא משקיף על הכל מבחוץ ומטיל ספק וצחוק בכל. מעמדו החיצוני הוא מביט, בוחן את כל האפשרויות ובכולן מפיח הבל - וזו כנראה הסיבה שדוד קבע את הלץ במדרגה הנמוכה ביותר, הוא הרחוק ביותר מהאלוקים, ובהיותו פטור מכל התמודדות רוחנית, יכול הוא "לישב" בשלוה במושב הלצים שלו, בעוד שהרשע והחוטא המתמודדים נמצאים במצב של הליכה או עמידה - אך אין הם קבועים ויושבים. מתוך כך, יש אפשרות שיחזרו בהם.

ב. ארבעה אינם זוכים לאור השכינה

"ארבע כתות אין מקבלות פני שכינה: כת ליצים וכת חניפים וכת שקרים וכת מספרי לשון הרע"⁴.

כל אלו המנויים, עניין משותף להם - כולם דוחים את האלוקים המופיע בקרבם, דוחים את החיים ומגבירים את התבל.

השקרן והחנפן - עניינם - התיחסות לשני במה שאין בו, במה שאינו קיים במציאות אלא נוצר בהבל פיהם.

מספרי לשון הרע - מגלים את הרע בעולם ומפיצים אותו. זהו הבל ושקר, מפני שהמציאות מיסודה היא טובה אלא שיש נקודות העדר אלוקיות שעליהן יש להתגבר. אולם מספר לשון הרע הולך ומפיץ את הרע, ומגביר את נוכחותו במציאות הרבה מעבר לכוחו האמיתי.

³ תהילים קי"ד ל"ה.

⁴ סוטה מ"ב ע"א.

השחוק והליצנות

מלבד זאת, מספר לשון הרע מפיץ חילול השם. שהרי אדם עשה רע, אך הדבר מצומצם, שכן אף אחד לא יודע על כך. אך מספר לשון הרע הולך ומפיץ זאת ובכך מרבה חילול השם ובזיון כבוד שמים. אם לא היו מדברים על הרע, היה פחות רע בעולם. אין לפרסם רע, אין לעשות רע וכמובן אין לדבר רע.

ליצנים - הופכים כל דבר מציאותי וקיים להבל, ספק וצחוק. לכן, כל האלוקי המחיה את הכל, שזו המציאות היותר אמיתית - "ודאי שמו", הופך ע"י הליצן לספק אחד גדול, מעורר גיחוך ותו לא. לכן קבעו חז"ל, שכל ארבעת הטיפוסים הרוחניים האלו אינם זוכים לראות באור השכינה. וכפי שבאר מהר"ל בנתיב האמת:

ולפיכך אינו רואה פני שכינה כי הוא יתברך ברא כל העולם ואין בעולם דבר אחד של ריקן והבל ובטלה, כי כל הבריאה הוא לצורך.

וארבע הכתות האלו עוסקות בדברים שאינם במציאות ומטילות ספק במציאות עצמה.

ג. הליצנות – מפסידת הזהירות⁵

כתב רמח"ל במסילת ישרים בפרק מפסידי הזהירות:

הנה מפסידי המידה הזו ומרחיקיה הם שלושה. האחד הוא הטיפול והטירדה העולמית, השני השחוק והליצון, השלישי החברה הרעה.

ובהמשך כתב:

אך השני הנה הוא קשה מאד, והוא השחוק והליצון, כי מי שטובע בה הוא כמי שטובע בים הגדול שקשה מאד להימלט ממנו.

אדם זהיר הוא אדם רציני, שהרי באר רמח"ל בפרקים שלפני כן, שעניין הזהירות הוא שימת השכל במעשים ושקילתם היטב בין לפני המעשה, בין בתוכו ובין לאחריו. לצורך כך יש לרכוש את מידת הרצינות ולהיות אדם רצוני שעיקר עניין החיים שבו מופנה לעשיית רצון ה' ולגילוי האלוקי שטמון בקרבו.

הלץ - הרצינות והרצוניות ממנו והלאה, שהרי בכל הוא מטיל ספק, שכלו לא מדריך אותו, יראה סרה מעליו ואין בו מונע מלעבור על רצון ה'.

"ולכן שחוק וקלות ראש מרגילים את האדם לערוה" - דוקא ערוה, מפני שאע"פ שהיא חמורה מאוד, הדבר קיים רק אצל מי שיש לו ציור שכלי, וחומר עניין

⁵ פרק זה מבוסס על שעורי הרב צוקרמן למסילת ישרים.

אייל ורד

הערוה ברור אצלו. אולם, הלץ ששכלו אינו במעשיו, הרי הוא מתרגל אליה ומתקרב לעניינה מתוך שחוק ולצון.

ומוסיף רמחי"ל וכותב:

ותראה קשי הלצון והשחתתו הרבה, כי כמו המגן המשווח בשמן אשר ישמיט ויפיל מעליו החיצים ומשליכם לארץ לא יניח אותם שיגיעו אל גוף האדם, כן הלצון בפני התוכחה והמרדות.

הלצון מהווה מחסום בלתי עביר בפני כל תוכחה, מפני שכל דבר רציני שייאמר לו, יהפוך אותו הלצון לצחוק ובדיחה, יתייחס אליו בקלילות ויכחה את השפעתו. שום דבר לא מצליח להיכנס לעולמו הפנימי של הלץ כי כל כולו התבוננות חיצונית, וחיצונית לבד היא הבל.

לכן - אסור להוכיח לץ. "אל תוכח לץ פן ישנאך"⁶ - השנאה, תפקידה לדחות באופן חריף כל דבר שנוגד את מהותו של האדם, וכיון שתוכחה ומוסר כל כך מנוגדים לעולמו של הלץ, הרי התוצאה תהיה דחיה - שנאה, ועל כן עדיף להמנע.

דבר אחד כן משפיע על הלץ - "נכונו ללצים שפטים"⁷. כאשר יבואו יסורים על הלץ, הרי שאליהם הוא כבר לא יוכל להתייחס בקלות דעת או בצחוק, שהרי הוא חש זאת בגופו, כואב לו, זה כבר לא כל כך מצחיק. ומתוך הכאב הגופני תבוא גם פתיחות נפשית ושינוי פנימי.

ואולי כך ניתן לפרש את מאמר הגמ': "אמר ר' אלעזר: כל המתלוצץ יסורין באין עליו, שנאמר: 'ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם'"⁸. היסורים באים על הלץ לאו דוקא כעונש, אלא כתוצאה מהמצב בו הוא נמצא וכאפשרות היחידה לגרום לו שינוי פנימי.

ד. הליצנות כמידת יסוד פלישתית

אמר ר' שמואל בר נחמן אמר ר' יוחנן... 'זבמושב לצים לא ישב' - שלא ישב במושב אנשי פלשתים מפני שליצנים היו שנא': 'זיהי כמוזב לבם ויאמרו קראו לשמשון וישחק לנו'⁹.

⁶ משלי ט' ח'.

⁷ משלי י"ט כ"ט.

⁸ עבודה זרה י"ח ע"ב.

⁹ עבודה זרה י"ט ע"א.

השחוק והליצנות

ומובא בשם הגר"א, שפלישתים הם "אבות הליצנים". כפי שאמרנו - ליצנות היא ריקנות, חוסר רצינות ועיסוק בהבל. הליצנות הזאת יכולה להיות כשרונית מאוד ורבת השפעה, אך היא עדיין ליצנות.

פלישתים, כל מהותם היא התנגדות חסרת הבנה לכינון מלכות ישראל, שהרי אין לעם ישראל סכסוך טריטוריאלי או רוחני עמם, ועם כל זה הרי הם מלווים בהתנגדותם את כל תקופת ביסוס המלכות.

"לא רק איש בכוסו יוכר כי אם הגוי כולו"¹⁰. תכונת נפשה של אומה נמדדת במצבים שונים - הן במצבי לחץ ומצוקה והן במצבי התרוממות ושמחה. בעם ישראל מצב של שמחה מלווה בהתרוממות רוח של שמחה שאחווה בקודש, והימים השמחים ביותר של אומתנו היו ימי העליה לרגל לבית חיינו.

לעומת זאת, פלישתים, בשעת השיא שלהם, כאשר הגיעו לרום ההצלחה בדמות שמשון הכפות לפניו, הרי שהגובה המקסימאלי שאליו הם מתרוממים הוא שפל המדרגה של "קראו לשמשון וישחק לנו". שמחה לאיד, שחוק ולצון. זו הקומה הרוחנית של פלישתים. לכן דוד מבקש "אל תגידו בגת אל תבשרו בחוצות אשקלון, פן תשמחנה בנות פלישתים פן תעלזנה בנות ערלים"¹¹.

אפילו נשות פלישתים, הצד היותר עדין שבהם, אחוזו ותפוס בשמחה לאיד ובריקנות הליצנית.

גם עמלק (אשר קשור קשר משפחתי לפלשתים), שבא ומקרר את הקדרה, עומד מן החוץ ללא שום התרשמות מהתופעה של יציאת עם ישראל ממצרים.

עמלק מטיל ספק בכל, מטיל ספק בבחירתו של עם ישראל, ספק באלוקות המחיה הכל. כל העולם העמלקי מסודר על פי גורלות ומקריות.

ה. ההפרש בין הליצנות לשמחה

לעיתים, נוטים אנו להחליף ולחשוב שליצנות היא סוג מסויים של שמחה, כאשר בעומק הדברים אלו שני מושגים הפוכים לחלוטין.

שמחה היא תכונה פנימית הבאה לאדם כאשר הוא נפגש בעניין המתאים למהותו הפנימית. לדוגמא, אדם שקיים בו הכשרון המוזיקאלי, הרי שכאשר יפגש

¹⁰ הרב קוק - מגד ירחים, חודש אדר.
¹¹ שמואל ב', א' כ'.

אייל ורז

עם מנגינה יפה או ינגן בעצמו, תרגיש נפשו שהושלמה ושתכונתה הפנימית יצאה לפועל. זה גורם לשמחה.

כיון שכך, כל עבודה רוחנית שלנו חייבת להיות מלווה בשמחה, וזאת מפני שהתורה והמצוות הם התוכן הפנימי האמיתי של כל יהודי. כאשר יהודי מקיים מצוה, צריכה להיות בו ההרגשה שהוא משלים את תכונת נפשו ומכאן גודל החשיבות והעניין בקיום מצוה או לימוד תורה מתוך שמחה.

שמחה נובעת מתוך רצינות, מתוך כך שאני רצוני אני רואה את רצון הבורא בחיים ובמציאות ואני מצפה לבואו. כאשר רצון הבורא האידיאלי מתגשם בפועל, הרי נוצרת שלמות הגורמת לשמחה.

הליצנות, לעומת זאת, היא ההיפך הגמור. אין דבר עצמי ואין דבר רציני. הכל אפשרי ונתון לבחירה. לכן, ליצן אף פעם לא יהיה שמה, לא יהיה לו סיפוק עצמי, מילוי רוחני ושמחה פנימית אמיתית, ובתוך נפשו שוררת עצבות מכלה וחלולה.

ו. סכנת הליצנות בצבא

אחת המשימות הכבדות איתן צריך להתמודד חייל במהלך שרותו הצבאי, היא יכולת העמידה בלחצים נפשיים.

הצבא בנוי כמסגרת מתוך הנחה שחייליו יוכלו לתפקד גם במצבים קשים של חוסר ודאות ובתנאי שדה. לצורך כך, רוב מהלך ההכשרה הצבאית הראשונית ("מסלולי"), מלווה בלחץ מתמיד, הן פיזי והן נפשי – תוך עמידה בזמנים, ענישה וכו'.

כיון שחיים במצב שכזה אינם טבעיים לאדם, הרי שבהכרח מצבי לחץ שכאלו יגררו בעקבותם תגובות ריאקציוניות של התפרקות ושחרור. וכאן טמונה הסכנה.

כמה מהר אפשר לצחוק ולהתלוצץ מהחלש והמתקשה, שהרי סוף סוף ישנה תופעה מצחיקה שיכולה להפיג את המתח היומיומי.

כמה קל להיסגר ולהינעל כלפי הלחץ הזה, לעטות על עצמנו את מעטה הליצנות שמונע מכל רצינות לחדור אל נפשנו ומעמיד אותנו כחיצוניים לכל המתרחש.

כמה נוח להתלוצץ מהמפקדים, שהרי הם "סגל", וזו בעצם הדרך היחידה של החייל להרגיש עליונות על מפקדו, והדבר קורה במיוחד במקרים שבהם החייל אכן בעל רמה גבוהה יותר מהממונה עליו.

אכן, הליצנות היא פתרון קל להתמודד עם מצבי לחץ, אך אין אנו חפצים בפתרונות קלים שהופכים אותנו לקלי דעת.

השחוק והליצנות

יש לזכור: ההבדל בין חוש הומור בריא ושמחת חיים שמפיגה מתחים לבין ליצנות שפוגעת בנעלבים ומצחיקה את העולבים, הוא דק ועדין ביותר.

לכן, דוקא בצבא, בו יש משמעות כה רבה לכל בדיחה והתלוצצות שמתווספים לכל הקשיים האוביקטיביים, דוקא אז יש למצוא את האפיקים החיוביים להתמודדות עם הלחץ מתוך דיבוק חברים, מתוך כבוד מפקדים ומתוך שמחה של מי שנתון בעשייה של קדושה.

ז. סיכום

אבן יסוד בעבודה הרוחנית היא השמחה. זו היא האינדיקציה לכך שאדם שלם עומד בפנינו. אך כמה מהר אפשר לחצות את הגבול ולהפוך שמחה לליצנות, במיוחד בתוך מסגרת חברתית לוחצת כמו הצבא.

יש לזכור - רק במצב אחד מצינו שמותר להשתמש בליצנות: "כל ליצנותא אסירא בר מליצנות דעבודה זרה"¹². בהתמודדות עם עובדי עבודה זרה אנו לא מתווכחים או מנהלים דיאלוג, אין אנו נותנים להם כלל לגיטימציה בתור צד שני בויכוח. בהם יש להתלוצץ, למעט את ערכם ולהטיל בהם הבל שהוא התוכן האמיתי שלהם. וכך גם נפסק להלכה בטור¹³: "ומותר להתלוצץ מעבודה זרה".

ומן היוצא מהכלל נלמד על הכלל, כמה יש לנו להתרחק מהכיעור ומהדומה לכיעור, שלא להתלוצץ משום אדם כלל, וכמה יש לנו להשמר מהתכונה הנפשית הליצנית שהשפעותיה כה רבות ומסוכנות.

אכן, הסכנה הגדולה ביותר בליצנות, היא חוסר המודעות לחומר עניינה והמחשבה שסך הכל מדובר בהומור שנון - ותו לא.

בדברים שלעיל ניסינו להראות כמה רחוקה מהאמת מחשבה קלילה זו.

מי שישכיל למלא את נפשו בשמחה אמיתית, לשמור את עצמו מהליצנות החיצונית ולדעת להבדיל בין השתיים, הרי הוא מקיים בעצמו את האמור בסוף הפרק בו פתחנו "והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פרו יתן בעתו ועלהו לא יבול, וכל אשר יעשה יצליח".

¹² מגילה כ"ה ע"ב.

¹³ שו"ע יו"ד ה"ז ע"ז סימן קמ"ז סעיף ה'.